

Enyedi János, 2001 Március Pécs.

A 'homo oeconomicus' szinopszisa.

(A 'homo oeconomicus', a gazdasági érdekből cselekvő, a haszon elve által vezetett, illetve a gazdasági kérdések iránt fogékony embertípus emlékműve.)

- 1) »Ohne ein Wissen darum, was Kunst eigentlich ist, lassen sich Kriterien für die Bewertung von Kunstwerken nicht plausibel begründen. Ohne Kenntnis des Wesens der Kunst ist deshalb auch keine normative Kunsttheorie möglich.«¹

»Anélkül, hogy tulajdonképpen tudnánk mi a művészet, nem lehet a műfaj értékelésre elfogadható ismérveket indokolni. A művészet jellegének ismerete nélkül elképzelhetetlen egy irányadó művészetelmélet.«

- 2) Bedeutende Kunst ist zuerst Ausdruck, eine nonverbale Lebensäußerung.

A jelentős művészet elsősorban kifejezés, nonverbális megnyilvánulása az életnek.

- 3) Hartmut Girke² spricht in diesen Zusammenhang vom Erlebnisausdruck, von Objektivierung des Erlebnisses.

Ebben az összefüggésben beszél Girke Hartmut az élménykifejezésről, az élmény tárgyiasításáról.

- 4) Künstlerisches Tun ist ein Erkenntnisvorgang, eine Überlebensstrategie des Menschen.

A művészeti tevékenység egy felismerési folyamat, az ember egyfajta túlélési stratégiája. »Az ember dinamikus lény, egyedként és a társadalom tagjaként harcol fennmaradásáért. Ezért az embernek tájékozódnia kell környezetében,«³ írja Kepes György.

- 5) Bedeutende Kunst ist nicht nur eine Grundlage menschlicher Weltaneignung sowie entscheidendes Element in der Selbstfindung der Persönlichkeit, sie ist auch elementarster menschlicher Ausdruck.

A jelentős művészet nemcsak az alapja az emberi világelsajátításnak, hanem döntő alkotórésze a személyiség magára találásának, az alapvető emberi kifejezésnek is.

¹ Schmücker, Reinhold: Was ist Kunst? Eine Grundlegung. München 1998, 78.

² Girke, Hartmut: Der Raum in der italienischen und niederländischen Malerei des 15. und 16. Jahrhundert. Beiträge zur empirischen Erziehungswissenschaft und Fachdidaktik. Frankfurt am Main u. a. 1984, 20.

³ Kepes György: A látás nyelve. Budapest 1979, 61.

- 6) Bedeutende Kunst koordiniert Vergangenheit und Zukunft in der Gegenwart, sie ist ein Vermächtnis nonverbaler Art. Könnte man bedeutende Kunst durch Worte ersetzen, so wäre ihre Herstellung überflüssig.

A jelentős művészet a múltat összehangolja a jövővel, a jelenben, a művészet nem szavakhoz kötött hagyaték. Ha lehetséges lenne a jelentős művészetet szavakkal helyettesíteni, úgy fölösleges lenne a létrehozása. Arnheim szerint »[...] a látványt nem lehet szavakban kifejezni.«⁴

- 7) Bedarf die Kunst zu ihrem Verständniss des Wortes, des anekdotisches Beiwerks, so ist sie wertlos für die kulturelle Evolution, sie ist dann allenfalls sogenannte Kunst und dient der Vermarktung.

Amennyiben a művészet megértéséhez anekdotikus járulékok⁵ kell mellékelni, úgy értéktelenné válik a kulturális evolúció számára, ebben az esetben jobb híján csak »úgynevezett« művészet lehet, aminek elkötyvetelés a sorsa.

- 8) Hätte ich den 'homo oeconomicus' durch Worte ersetzen können, so hätte ich ihn nicht zu machen brauchen.

Ha szóval helyettesíteni tudtam volna a 'homo oeconomicus' emlékművét, akkor nem kellett volna megalkotnom a szoborcsoportot.

- 9) Erwartet man vom Künstler eine Deutung der Welt, so mißt man die Qualität seiner Leistung daran, ob und wie er das Nichtsichtbare sichtbar gemacht hat. Bedeutende Kunst war immer bemüht, die Weltprobleme zu behandeln, und das wird sie auch in der Zukunft tun. Hans-Georg Gadamer bringt es auf den Punkt: »Es gibt eben Seiendes, das bildbedürftig und bildwürdig ist und das sich in seinem Wesen gleichsam erst vollendet, wenn es im Bilde dargestellt wird.«⁶

Ha elvárjuk a művésztől a világ értelmezését, akkor a teljesítés minőségét azon mérjük le, hogy tudta-e a láthatatlant láthatóvá tenni. Jelentős művészet mindig azon fáradozott és a jövőben is azon fog fáradozni, hogy a világ kérdéseit feldolgozza.

Hans-Georg Gadamer ezt úgy fogalmazza meg, hogy: »Ugyanis van olyan létező, amely igényli és megérdemli a képi ábrázolást, s melynek lényege úgyszólván csak akkor válik teljessé, ha képen ábrázolják.«⁷

- 10) »Die Genesis der Kunst beginnt mit der Erschaffung des Menschen.«⁸

Bizonyos vélemények szerint »a művészet az ember megteremtésével kezdődik.«

⁴ Arnheim Rudolf: A vizuális élmény. Az alkotó látás pszichológiája. Budapest 1979, 10.

⁵ Adomát.

⁶ Gadamer, Hans-Georg: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen 1990, 155.

⁷ Gadamer, Hans-Georg: Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Budapest 1984, 116. A fordítás az alábbi műből készült: Hans-Georg Gadamer: Wahrheit und Methode, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 1975. 4. kiadás. Fordította és az untószót írta Bonyhai Gábor.

⁸ Stanislaw Ferzy Lec: »Die Genesis der Kunst beginnt mit der Erschaffung des Menschen.« Idézet → Andreas Steffens: Poetik der Welt. Hamburg 1995. → Lábjegyzet 1 Enyedi János: 'homo oeconomicus'. Sajátnyomás 2000.

- 11) Die Genesis der Kunst beginnt vor der Erschaffung des Menschen. Ihre Spuren lassen sich verfolgen über die organische Welt in die anorganische, ja vorläufig bis in die kosmischen Regionen.

Szigorúan nézve a művészet jóval az ember teremtése előtt keletkezett. Nyomon követhető a szerves világon keresztül a szervetlenben és ideiglenesen a kozmikus régiókban is.

- 12) »Alle Ausschauung ist, wenn wir dieses Wort in seinem genauen, an der Optik des Auges orientierten Sinn verstehen, zweidimensional. Der Horizont der Malerei ist deshalb die Zweidimensionalität.«⁹

»Minden szemlélődés – amennyiben a szemlélődés fogalmán a szem optikáján jelentkező érzéseket értjük – kétdimenziós. Így a festészet látóhatára a kétdimenzióság.

Itt bontakozik ki a művészet természetes alapja.

- 13) Höhere Entwicklungsstufen setzen niedrigere voraus.

Magasabb fejlődési fokok, alacsonyabbakat feltételeznek.

- 14) Erwartet der Betrachter für die Auslegung eines Kunstwerks vom Künstler ein anekdotisches Beiwerk, so ist er ein bedauernswerter Gefangene des erlebnishungrigen Jahrmarktmilieus, wo er, wie von einer Sucht besessen, von Sensation zu Sensation hastet. Daher ist er kein bedeutender Kunstkenner, sondern ein unbedeutendes Mitglied der heutigen vom Nützlichkeitswahn befallenen Beschleunigungs- und Sensationsgesellschaft, wo der Kunstkenner, ursprünglich der Brotgeber der Künstler, von dem vom Prinzip der Nützlichkeit geleiteten Bilderstürmer 'homo oeconomicus' beeinflusst, wird der das Leben aufgrund der Kriterien des Geldes beurteilt und »den unmittelbaren Zusammenhang zwischen Gesellschaft und Kunst leugnet.«

Ha a műtárgy értelmezéséhez a szemlélő a művésztől egy anekdotikus járulékot elvár, akkor őt az ugynevezett műbarát és műértő hire fenyegeti, mivelhogy a szenzációs élmény rabja lehet, aki tagja a mai hasznosság rögeszméje alatt szenvedő szenzációt hajszoló társadalomnak, ahol a műértőt, eredetileg a művészek kenyéradó gazdáját, a haszon elve által vezetett képromboló 'homo oeconomicus' befolyásolja, aki az életet a pénz kritériumai alapján ítéli meg és tagadja »[...] a művészet és társadalom közvetlen összefüggését.«¹⁰

⁹ Picht, Georg: Kunst und Mythos. Stuttgart 1986, 356.

¹⁰ Hauser Arnold: A művészet szociológiája. Budapest 1982, 363. A fordítás alapjául szolgáló eredeti műzime: Soziologie der Kunst. München 1974.

- 15) Betrachten meint ursprünglich sehen und wahrnehmen, mitdenken und mitempfinden, aufgrund geistiger Impulse der inneren Stimme. Auf keinen Fall meint Betrachten eine verbale Belehrung Dritter, die allenfalls eine schulmeisterhafte Orientierung gibt und daher wertlos ist.

A szemlélés a nézést, az észrevételt véli, egyéni szellemi impulzus alapján, tehát önerőből, nem más szohoz kötött oktatását, amely leckéztető eligazítást adna.¹¹ Arnheim figyelmeztet arra, hogy »a látás útján való megértés velünk született képessége kihunyt bennünk, s újra fell kell szítanunk.«¹² Kepes György szerint »a látás több, mint érzet, mert a fénysugaraknak, amint a szemet érik, még nincs meghatározott rendjük.«¹³

¹¹ Hauser Arnol, 16.

¹² Arnheim Rudolf, 9.

¹³ Kepes György, 22.